

Phật giáo với việc giáo dục đạo đức thanh thiếu niên Việt Nam hiện nay

ISSN: 2734-9195 09:05 01/03/2026

Những hoạt động thực tiễn của các Gia đình Phật tử, câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử, các khóa tu mùa hè... đã chứng minh hiệu quả thiết thực trong giáo dục đạo đức, định hướng nhận thức và hành vi của giới trẻ.

Tác giả: **PGs.Ts Hoàng Thị Lan (1)**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

1. Mở đầu

Trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay, với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ và những biến động xã hội ngày càng phức tạp, vấn đề giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên Việt Nam trở thành mối quan tâm hàng đầu của Đảng, Nhà nước. Một thế hệ trẻ thiếu nền tảng đạo đức vững chắc sẽ khó có thể trở thành lực lượng nòng cốt trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

Ở Việt Nam, từ trong lịch sử, bên cạnh hệ thống giáo dục chính quy, các nguồn lực văn hóa - tôn giáo truyền thống, đặc biệt là Phật giáo, có vai trò quan trọng trong việc hình thành nhân cách và định hướng giá trị cho thế hệ trẻ. Phật giáo không chỉ là một tôn giáo có lịch sử lâu đời, có số lượng tín đồ đông đảo ở Việt Nam, mà còn là dòng chảy văn hóa, tư tưởng đã hòa quyện vào đời sống tinh thần của dân tộc, góp phần chi phối nhận thức và hành động của nhiều thế hệ người Việt Nam trong suốt hơn 2000 năm lịch sử. Hiện nay, cùng với một số tôn giáo khác, Phật giáo đang tiếp tục tích cực góp phần vào việc định hướng, giáo dục đạo đức cho thế hệ thanh thiếu niên Việt Nam.

2. Một số giá nguyên lý đức cơ bản của Phật giáo phù hợp định hướng giá trị đạo đức cho thanh thiếu niên

Hình minh họa. Nguồn: Internet

Phật giáo xây dựng hệ thống đạo đức dựa trên ba nguyên lý cơ bản:

Thứ nhất là Từ bi, đó là lòng thương yêu và chia sẻ giữa con người với con người, giữa con người và muôn loài, chống lại sự ích kỷ và bạo lực.

Thứ hai là Trí tuệ, đó là sự nhận thức đúng đắn, vượt qua sự thiếu hiểu biết về bản thể của vũ trụ và nhân sinh (vô minh), hướng con người tới lối sống tỉnh thức.

Thứ ba là Vô ngã, đó là ý thức về sự tương quan, trách nhiệm giữa cá nhân và cộng đồng.

Các quy phạm đạo đức cụ thể của Phật giáo được thể hiện qua Ngũ giới, Thập thiện, Lục hòa, Tứ ân và nhiều nguyên tắc ứng xử khác. Đặc điểm của đạo đức Phật giáo là tính tự nguyện; Phật giáo khuyến khích các cá nhân tự giác tu dưỡng, rèn luyện bản thân, trau dồi nhân cách đạo đức của mình thay vì sự cưỡng bức, áp đặt từ bên ngoài. Những giá trị và quy phạm đạo đức Phật giáo khi được vận dụng sáng tạo trong giáo dục, định hướng giá trị cho thanh thiếu niên, không chỉ giúp họ tránh xa các hành vi lệch chuẩn (bạo lực, nghiện ngập, vô cảm) mà còn khơi gợi trong giới trẻ lòng nhân ái, hiếu thảo, khoan dung, trọng nghĩa tình, đạo hiếu và tinh thần trách nhiệm với cộng đồng.

Giáo lý Từ bi của Phật giáo khuyến khích thanh thiếu niên yêu thương, chia sẻ, tôn trọng sự khác biệt, nếu được giáo dục, định hướng sẽ giúp thanh thiếu niên học cách quan tâm đến bạn bè, tránh kỳ thị và bạo lực, góp phần giảm thiểu

hiện tượng bạo lực, bắt nạt và vô cảm có xu hướng gia tăng trong môi trường học đường cũng như ngoài xã hội hiện nay. Nguyên lý Vô ngã của Phật giáo dạy rằng con người tồn tại trong mối quan hệ tương duyên. Khi được giáo dục theo tinh thần này, thanh thiếu niên nhận thức rõ trách nhiệm của mình với gia đình, tập thể, cộng đồng và đất nước. Đây là cơ sở để xây dựng ý thức công dân trong xã hội hiện đại. Sự đề cao trí tuệ của Phật giáo như con đường vượt qua khổ đau giúp cho thanh thiếu niên rèn luyện tư duy độc lập, học cách quản lý cảm xúc, tập trung học tập và rèn luyện bản lĩnh để không bị cuốn theo các trào lưu lệch lạc. Tinh thần Lục hòa của Phật giáo có thể giúp thanh thiếu niên phát triển văn hóa ứng xử ôn hòa, xây dựng tình bạn, tình đoàn kết trong tập thể. Tinh thần Tứ ân giáo dục cho thanh thiếu niên lòng biết ơn và trách nhiệm với cha mẹ, tổ tiên, với nhân loại, với Tổ quốc và với Tam Bảo...

3. Một số hoạt động giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên của PGVN hiện nay

Với những giá trị và lợi ích như đã đề cập ở trên, đồng thời nhận thức rõ vị trí của thanh thiếu niên cũng như vai trò của Phật giáo trong giáo dục đạo đức cho các thế hệ tương lai của đất nước, những năm qua, Giáo hội Phật giáo Việt Nam cũng như nhiều chức sắc, nhà tu hành Phật giáo đã rất quan tâm và tích cực thúc đẩy các hoạt động hướng tới thế hệ trẻ Việt Nam.

Trên khắp mọi miền đất nước, các khóa tu mùa hè dành cho thanh thiếu niên, các hoạt động của tổ chức Gia đình Phật tử, của các Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử hay các buổi thuyết giảng cho thanh thiếu niên... đã được tổ chức sôi động và đem lại nhiều hiệu quả thiết thực trong giáo dục đạo đức cho thế hệ trẻ.

Hình minh họa. Nguồn: Internet

Trước hết cần đề cập đến hoạt động của tổ chức Gia đình Phật tử. Gia đình Phật tử Việt Nam được hình thành từ cuối những năm 1930 - đầu 1940, trong bối cảnh phong trào chấn hưng Phật giáo tại miền Trung Việt Nam. Đến nay, Gia đình Phật tử Việt Nam đã trở thành một tổ chức giáo dục thanh thiếu niên Phật tử lớn mạnh, có mặt ở hầu hết các tỉnh thành với 1.035 đơn vị, 9.241 Huynh trưởng, 53.717 đoàn sinh hoạt động theo tôn chỉ: Đào luyện thanh thiếu đồng niên thành những Phật tử chân chính, góp phần xây dựng xã hội theo tinh thần Phật giáo.

Với lịch sử hình thành và phát triển hơn bảy thập kỷ, tổ chức Gia đình Phật tử Việt Nam đã trở thành một trong những mô hình giáo dục thanh thiếu niên Phật giáo tiêu biểu, có ảnh hưởng sâu rộng trong đời sống tôn giáo - xã hội. Với phương châm “Bi - Trí - Dũng”, Gia đình Phật tử không chỉ hướng đến việc truyền thụ giáo lý căn bản của Phật giáo mà còn chú trọng rèn luyện kỹ năng sống, xây dựng tinh thần kỷ luật, mở mang tri thức, rèn luyện tư duy, tinh thần dám hành động đúng, đấu tranh với cái xấu, bảo vệ chân lý và bồi dưỡng lý tưởng phụng sự. Điều này giúp thanh thiếu niên không chỉ dừng lại ở rèn luyện cá nhân mà còn phát triển tinh thần trách nhiệm xã hội. Thông qua các sinh hoạt tập thể như lễ trại, văn nghệ, hoạt động thiện nguyện và học tập giáo lý, thanh thiếu niên được rèn luyện đức tính khiêm cung, hiếu thảo, tinh thần trách nhiệm và khả năng làm việc nhóm. Đặc biệt, trong bối cảnh xã hội hiện nay với nhiều tác động tiêu cực từ mạng xã hội, sự định hướng giá trị và nếp sống lành mạnh của Gia đình Phật tử góp phần hạn chế những biểu hiện lệch chuẩn, giúp

thanh thiếu niên hình thành bản lĩnh, nuôi dưỡng đời sống tâm linh, đồng thời gắn kết với cộng đồng trên nền tảng đạo đức Phật giáo. Vì vậy, có thể khẳng định Tổ chức Gia đình Phật tử đóng vai trò như một “trường học thứ hai”, hỗ trợ tích cực cho gia đình và nhà trường trong việc giáo dục toàn diện thế hệ trẻ.

Gia đình Phật tử sử dụng giáo lý căn bản của Phật giáo như ngũ giới, thập thiện, tinh thần từ bi - trí tuệ - vô úy để xây dựng chương trình giáo dục. Thanh thiếu niên tham gia sinh hoạt Gia đình Phật tử được học cách tôn trọng sự sống, biết yêu thương, không nói dối, không gây hại cho người khác. Chẳng hạn, trong mỗi buổi sinh hoạt, các em đều được nhắc nhở “Lời Phật dạy” thông qua các câu chuyện nhân quả, bài học đạo đức gần gũi. Điều này tạo ra môi trường rèn luyện thường xuyên, khác với giáo dục lý thuyết khô cứng ở trường học. Ngoài giáo lý Phật giáo, các em còn được giáo dục tinh thần hiếu thảo và trách nhiệm gia đình. Chẳng hạn, thông qua nghi lễ Bông hồng cài áo vào mỗi mùa Vu Lan, các em được khơi dậy tình cảm hiếu kính cha mẹ, biết ơn ông bà, thầy cô. Đây là một hình thức giáo dục bằng trải nghiệm cảm xúc, tạo dấu ấn lâu dài trong tâm thức thanh thiếu niên. Cùng với đó, các hoạt động giáo dục kỹ năng sống và năng lực xã hội cũng được các tổ chức Gia đình Phật tử rất quan tâm. Hoạt động trại là hình thức sinh hoạt đặc trưng của tổ chức Gia đình Phật tử. Thông qua hoạt động của trại, thanh thiếu niên được sinh hoạt trong môi trường tập thể, được rèn luyện kỹ năng quản lý thời gian, tự chăm sóc bản thân, được học tập tinh thần kỷ luật, rèn luyện kỹ năng làm việc nhóm... đem lại những hiệu quả tích cực cho giới trẻ.

Ở khu vực miền Trung (Huế, Quảng Nam, Đà Nẵng, Quảng Trị) là nơi Gia đình Phật tử phát triển mạnh nhất. Tại Huế, Liên đoàn Gia đình Phật tử chùa Từ Đàm thường xuyên tổ chức trại hè cho các đoàn sinh. Nội dung hoạt động trại bao gồm học giáo lý, rèn kỹ năng sống, thi đố vui Phật pháp, văn nghệ và trò chơi dân gian. Tại Quảng Nam, Gia đình Phật tử chùa Đạo Nguyên tổ chức chương trình “Uống nước nhớ nguồn”, đưa các đoàn sinh thăm nghĩa trang liệt sĩ, dâng hương tưởng niệm. Đây là cách lồng ghép giáo dục truyền thống cách mạng vào sinh hoạt Phật giáo.

Ở khu vực miền Nam, Gia đình Phật tử gắn liền với nhiều hoạt động xã hội - từ thiện. Đơn cử Gia đình Phật tử chùa Xá Lợi (thành phố Hồ Chí Minh) thường xuyên tổ chức hiến máu nhân đạo, nấu cơm từ thiện cho bệnh nhân nghèo. Tại Bến Tre, Gia đình Phật tử chú trọng rèn luyện các kỹ năng sống, ứng xử trong cộng đồng đồng thời chú trọng các hoạt động úy lạo đồng bào nghèo, người neo đơn, trẻ mồ côi ...

Ở khu vực miền Bắc, các hoạt động tập hợp thanh thiếu niên được triển khai với nhiều hình thức khác nhau như: thành lập các Đoàn thanh thiếu niên Phật tử, các Câu lạc bộ thanh thiếu niên... tổ chức sinh hoạt vào dịp cuối tuần, với nội dung học giáo lý, rèn kỹ năng sống... Ở một số địa phương hiện nay, các mô hình hoạt động này đang trở thành một trong những không gian sinh hoạt bổ ích, có tác động tích cực đối với việc giáo dục thế hệ trẻ trong bối cảnh xã hội nhiều biến động. Khác với mô hình truyền thống của Gia đình Phật tử vốn có tính tổ chức chặt chẽ và được duy trì lâu dài, các Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử thường linh hoạt hơn, được thành lập tại các chùa, nhằm đáp ứng nhu cầu học tập, vui chơi, rèn luyện kỹ năng và nuôi dưỡng đời sống tinh thần cho thanh thiếu niên. Nội dung hoạt động của các Câu lạc bộ này rất phong phú: có thể là những buổi học giáo lý và đạo đức Phật giáo, nơi các em được tiếp cận với tư tưởng từ bi, vô ngã, hiếu kính cha mẹ; cũng có thể là hoạt động thiện nguyện như phát cơm chay từ thiện, gây quỹ giúp đỡ trẻ em nghèo, chăm sóc bệnh nhân tại bệnh viện... qua đó rèn luyện lòng nhân ái và tinh thần trách nhiệm xã hội cho thanh thiếu niên. Ngoài ra, các hoạt động rèn luyện kỹ năng mềm như diễn thuyết, làm việc nhóm, văn nghệ, thể thao, dã ngoại, cắm trại cũng thường xuyên được tổ chức, góp phần tạo môi trường năng động, giúp thanh thiếu niên phát triển cân bằng cả thể chất lẫn tinh thần.

Trong thực tiễn, có thể thấy nhiều mô hình Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử hay Đoàn thanh thiếu niên Phật tử hoạt động rất sôi động và hiệu quả như Câu lạc bộ Thanh thiếu niên Phật tử chùa Quán Sứ, Câu lạc bộ Thanh thiếu niên Phật tử chùa Khai Nguyên, Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử chùa Sủi (Hà Nội); Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử chùa Từ Vân, Câu lạc bộ Thanh niên Phật tử chùa Từ Xuyên (Thái Bình cũ); Đoàn thanh thiếu niên Phật tử Trúc lâm Tây Thiên (Vĩnh Phúc)...

Bên cạnh tổ chức Gia đình Phật tử và Các câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử hay các Đoàn thanh thiếu niên Phật tử, ở nhiều tỉnh thành, các nhà tu hành Phật giáo còn tích cực tổ chức các khóa tu mùa hè – tạo môi trường rèn luyện đạo đức, tri thức và kỹ năng cho giới trẻ. Từ đầu những năm 2000, nhiều chùa trên cả nước đã tổ chức các khóa tu mùa hè bổ ích dành cho học sinh, sinh viên. Tiêu biểu nhất có thể kể đến các khóa tu đều đặn được tổ chức tại chùa Hoàng Pháp (thành phố Hồ Chí Minh), mỗi năm thu hút hàng nghìn thanh thiếu niên tham gia.

Trong nội dung hoạt động của các khóa tu được tổ chức ở nhiều tỉnh, thành phố trên cả nước, thanh thiếu niên không chỉ được học giáo lý Phật giáo mà còn được rèn luyện kỹ năng sống, tham gia các trò chơi tập thể và hoạt động thiện nguyện. Đơn cử, khóa tu “Theo Dấu Chân Phật” được tổ chức vào tháng 6/2025

tại Thiền viện Pháp Sơn (tỉnh Đồng Nai) có sự tham dự của hơn 500 thanh thiếu niên với những trải nghiệm như: Tập thiền định vào mỗi buổi sáng và buổi tối, học cách quay về lắng nghe chính mình; tập yoga chăm sóc sức khỏe; học Phật pháp; học kỹ năng sống, kỹ năng giao tiếp; làm quen tiếng Anh Phật pháp; sinh hoạt văn nghệ, thể thao; nghe giảng pháp về công ơn của cha mẹ, thầy cô...

Có thể nói, các hoạt động giáo dục đạo đức Phật giáo dành cho thanh thiếu niên thông qua các tổ chức Gia đình Phật tử, các Câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật giáo hay những khóa tu mùa hè mang ý nghĩa to lớn cả về mặt cá nhân lẫn xã hội. Trước hết, những hoạt động này tạo môi trường rèn luyện đạo đức, giúp thanh thiếu niên tiếp cận các giá trị cốt lõi của Phật giáo như từ bi, trung thực, khiêm nhường và trách nhiệm với cộng đồng trong không gian sinh hoạt gần gũi, phù hợp với tâm lý lứa tuổi. Gia đình Phật tử với hình thức sinh hoạt thường xuyên, kỷ luật và gắn kết, giúp các em hình thành tác phong tự giác, biết yêu thương và chia sẻ. Các câu lạc bộ thanh thiếu niên lại khuyến khích sự sáng tạo, phát huy năng lực tự quản, đồng thời tổ chức những hoạt động thiện nguyện, văn nghệ, thể thao gắn với đời sống xã hội, qua đó nuôi dưỡng tinh thần nhập thế và trách nhiệm công dân. Trong khi đó, các khóa tu mùa hè là cơ hội để thanh thiếu niên được trải nghiệm trực tiếp đời sống tu học, rèn luyện tính kỷ luật, tập trung và khả năng làm chủ cảm xúc thông qua thực hành thiền, nghe giảng pháp và tham gia các trò chơi mang tính giáo dục. Các hoạt động nói trên của Phật giáo không đơn thuần chỉ là những sinh hoạt tín ngưỡng tâm linh thuần túy mà còn là môi trường giáo dục, góp phần trong việc xây dựng lối sống nhân văn, lành mạnh và có trách nhiệm cho thế hệ trẻ Việt Nam. Như vậy, thông qua sự kết hợp của nhiều hình thức tổ chức, Phật giáo không chỉ truyền đạt các nguyên tắc đạo đức truyền thống, mà còn góp phần xây dựng một thế hệ trẻ có nhân cách, biết sống hài hòa với bản thân, gia đình và xã hội.

4. Một số vấn đề đặt ra từ hoạt động giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên của Phật giáo hiện nay và định hướng giải pháp

Thứ nhất, nguy cơ hình thức hóa trong tổ chức các khóa tu mùa hè, trại hè Phật giáo hay các chương trình rèn luyện đạo đức. Một số hoạt động giáo dục Phật giáo còn mang tính phong trào và mới chỉ dừng ở lễ nghi, chưa đi sâu vào nội dung giáo dục đạo đức. Thanh thiếu niên dễ tiếp nhận nội dung giáo dục đạo đức thông qua các hoạt động của Phật giáo nhưng thường chỉ ở mức cảm xúc nhất thời, thiếu sự thấm nhuần lâu dài. Về cơ bản, các tổ chức nên trên của Phật giáo mới chỉ dừng lại ở việc tạo môi trường tổ chức các hoạt động giáo dục mà chưa có sự theo dõi và đánh giá hiệu quả dài hạn đối với sự thay đổi nhân

cách của thanh thiếu niên.

Hình minh họa. Nguồn: Internet

Một trong những nguy cơ cần được nhìn nhận khi bàn về giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên thông qua các hoạt động Phật giáo là hiện tượng hình thức hóa. Trong nhiều trường hợp, các khóa tu mùa hè, lớp giáo lý hay sinh hoạt Gia đình Phật tử được tổ chức rầm rộ, thu hút đông đảo thanh thiếu niên tham gia, nhưng nội dung lại dừng ở mức truyền đạt khô cứng, thiên về nghi thức hoặc khẩu hiệu, thiếu chiều sâu trải nghiệm và gắn kết với đời sống thực tế của giới trẻ. Khi đó, thay vì trở thành một môi trường rèn luyện nhân cách, hoạt động tôn giáo có thể biến thành những buổi sinh hoạt phong trào, chạy theo số lượng. Hệ quả là thanh thiếu niên dễ nảy sinh tâm lý nhàm chán, xem nhẹ giá trị của Phật pháp, coi các buổi sinh hoạt chỉ là hoạt động ngoại khóa thiếu ý nghĩa. Nếu không khắc phục, nguy cơ hình thức hóa sẽ làm giảm sức hấp dẫn và tính hiệu quả của Phật giáo trong giáo dục đạo đức, đồng thời làm mất niềm tin của giới trẻ.

Thứ hai, phương pháp giáo dục của một số tăng, ni chưa phù hợp. Một hạn chế đáng lưu ý trong giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên hiện nay là phương pháp truyền đạt của một số tu sĩ Phật giáo chưa thật sự phù hợp với đặc điểm tâm lý, nhu cầu và ngôn ngữ tiếp nhận của giới trẻ. Nhiều buổi giảng pháp vẫn thiên về lối thuyết giảng kinh điển, sử dụng ngôn từ Hán - Việt cổ, khái niệm trừu tượng, hoặc lối giảng nặng về giáo điều, thiếu sự tương tác, khiến thanh thiếu niên khó tiếp thu và cảm thấy xa rời thực tế cuộc sống. Trong khi đó, giới trẻ ngày nay chịu ảnh hưởng mạnh mẽ từ công nghệ, mạng xã hội và văn hóa

hiện đại, họ thường quan tâm đến những vấn đề gần gũi như tình bạn, tình yêu, học tập, áp lực tâm lý, định hướng nghề nghiệp... Việc áp dụng phương pháp truyền đạt một chiều, mang tính “độc thoại” có nguy cơ làm cho các em tiếp nhận đạo lý Phật giáo một cách gượng ép, hình thức mà không thật sự thấm nhuần. Chính sự thiếu đổi mới trong cách truyền tải này dễ tạo ra khoảng cách thế hệ giữa tu sĩ và thanh thiếu niên, vô tình hạn chế vai trò giáo dục đạo đức của Phật giáo trong bối cảnh xã hội đương đại.

Thứ ba, thiếu sự phối hợp chặt chẽ giữa gia đình, nhà trường và Giáo hội Phật giáo nên có nhiều hoạt động giáo dục của Phật giáo thông qua các khóa tu mùa hè hay các chương trình giảng pháp, nhưng những hoạt động này thường mang tính tự phát. Điều đó dẫn đến tình trạng các kênh giáo dục vận hành rời rạc, thiếu tính liên tục trong môi trường sống của giới trẻ, làm giảm hiệu quả và sức lan tỏa của các giá trị đạo đức Phật giáo đối với thanh thiếu niên. Nhiều thanh thiếu niên chỉ tiếp xúc với giáo lý từ bi, nhân ái trong một vài hoạt động ngắn hạn tại chùa, nhưng lại không được củng cố, rèn luyện liên tục trong môi trường học tập và gia đình, khiến cho tác động tích cực của những giá trị đạo đức Phật giáo nhanh chóng bị phai nhạt. Các khóa học, khóa tu trải nghiệm rời rạc, ngắn ngày không thể thay đổi được thói quen hành vi ứng xử của thanh thiếu niên nếu gia đình không tiếp tục tạo điều kiện cho con thực hành những giá trị và hành vi mới trong gia đình. Hoạt động giáo dục, hình thành kỹ năng, phẩm chất cho giới trẻ chỉ có hiệu quả khi được tiến hành thường xuyên trong môi trường sống và học tập hàng ngày để giúp trẻ hình thành phẩm chất, thói quen tự giác.

Thứ tư, vấn đề định hướng nội dung chương trình giáo dục cho thanh thiếu niên và sự quản lý, giám sát của Giáo hội, của cơ quan quản lý nhà nước về tôn giáo và chính quyền địa phương. Bên cạnh nhiều chương trình giáo dục có giá trị, vẫn tồn tại nguy cơ một số hoạt động Phật giáo dành cho thanh thiếu niên bị chi phối bởi yếu tố thương mại, hoặc thiếu cân nhắc khi lựa chọn chủ đề, mục tiêu, cách thức tổ chức khiến hiệu quả giáo dục giảm sút, thậm chí gây tác động xấu tới nhận thức của giới trẻ. Thời gian qua, một số khóa tu mùa hè được tổ chức một cách tự phát, thiếu sự quản lý, giám sát của Giáo hội, của chính quyền và của các cơ quan quản lý chuyên môn nên chưa đảm bảo các điều kiện về cơ sở vật chất, mục đích, nội dung chương trình cũng như công tác quản lý thanh thiếu niên, gây nên những phản ứng xã hội tiêu cực, làm giảm sút niềm tin của xã hội vào vai trò giáo dục của Phật giáo.

Thứ năm, sự tác động của đời sống hiện đại với internet, mạng xã hội và các trào lưu giải trí mới đã tạo ra sự cạnh tranh khốc liệt trong việc định hướng giá trị cho thanh thiếu niên. Thực tiễn này đặt ra yêu cầu cho các tu sĩ Phật giáo cần kịp thời đổi mới nội dung, phương pháp, áp dụng công nghệ và ngôn ngữ

gắn gũi với giới trẻ để tạo sức hút và lan tỏa giá trị đạo đức Phật giáo trong định hướng nhận thức và hành vi cho giới trẻ.

Từ một số vấn đề đặt ra cần quan tâm nêu trên, chúng tôi đề xuất một số định hướng phát huy vai trò Phật giáo trong giáo dục đạo đức như sau:

Một là, cần tăng cường phối hợp giữa Phật giáo với nhà trường và gia đình trong giáo dục đạo đức cho thế hệ trẻ. Sự hình thành Tiểu ban thanh thiếu nhi Phật tử trong Phân Ban Cư sĩ Phật tử của Giáo hội hiện nay cho thấy sự quan tâm rất kịp thời của Giáo hội Phật giáo Việt Nam đối với việc giáo dục thế hệ trẻ. Tuy nhiên, để phát huy tối đa hiệu quả giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên, việc tăng cường phối hợp giữa gia đình, nhà trường và Phật giáo là hết sức cần thiết. Gia đình là môi trường giáo dục đầu tiên, hình thành nền tảng nhân cách, tình cảm và lối sống của trẻ; nhà trường cung cấp tri thức khoa học, kỹ năng xã hội và định hướng giá trị công dân; trong khi đó, Phật giáo góp phần bồi dưỡng đời sống tinh thần, nuôi dưỡng tâm hồn hướng thiện, xây dựng ý thức trách nhiệm với bản thân và cộng đồng. Nếu ba chủ thể này gắn kết chặt chẽ, cùng chia sẻ thông tin và phối hợp trong hoạt động giáo dục, thanh thiếu niên sẽ có một môi trường toàn diện để hình thành và phát triển nhân cách. Chẳng hạn, khi nhà trường phát hiện học sinh gặp khó khăn tâm lý, có thể phối hợp với gia đình và mời các tăng, ni hoặc hướng dẫn viên Gia đình Phật tử hỗ trợ thông qua tư vấn, khóa tu kỹ năng sống, hoạt động ngoại khóa. Ngược lại, những giá trị đạo đức được thanh thiếu niên tiếp nhận từ sinh hoạt Phật giáo, nếu được gia đình duy trì và nhà trường củng cố, sẽ trở thành sức mạnh bền vững, giúp thanh thiếu niên có khả năng tự điều chỉnh hành vi trong bối cảnh xã hội nhiều biến động hiện nay. Sự phối hợp giữa ba chủ thể nói trên còn giúp cho Phật giáo có thể xây dựng được các nội dung, chương trình, kế hoạch hoạt động phù hợp với giới trẻ, đồng thời cũng giúp các tổ chức Phật giáo có thể theo dõi và đánh giá hiệu quả dài hạn đối với sự thay đổi nhân cách của thanh thiếu niên. Và chỉ khi có sự phối hợp chặt chẽ giữa ba chủ thể nói trên, trong đó, có vai trò định hướng, dẫn dắt của nhà trường thì hoạt động giáo dục đạo đức cho giới trẻ mới đem lại hiệu quả cao.

Hai là, cần đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục. Trong bối cảnh xã hội hiện đại, khi thanh thiếu niên chịu tác động mạnh mẽ từ internet, mạng xã hội và các trào lưu văn hóa toàn cầu, Phật giáo cần đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục để phù hợp hơn với nhu cầu và tâm lý thế hệ trẻ. Nếu như trước đây, việc giảng dạy đạo lý thường thiên về hình thức thuyết pháp truyền thống, sử dụng ngôn ngữ kinh điển, thì nay cần chuyển sang cách tiếp cận gần gũi, thực tiễn, gắn liền với những vấn đề thanh thiếu niên đang quan tâm như áp lực học tập, khủng hoảng tâm lý, mối quan hệ gia đình – bạn bè, hay kỹ năng sống

trong xã hội hiện đại. Thời gian gần đây, các nội dung này đã được một số tu sĩ quan tâm thực hiện nhưng chưa phổ biến. Bên cạnh đó, việc ứng dụng công nghệ số, mạng xã hội và các phương tiện truyền thông đa dạng như video, podcast, tọa đàm trực tuyến... có thể giúp giá trị đạo đức Phật giáo đến gần giới trẻ hơn, khơi gợi sự chủ động tham gia thay vì chỉ tiếp nhận thụ động. Đồng thời, các tu sĩ và huấn luyện viên Phật tử cần kết hợp phương pháp giáo dục trải nghiệm như khóa tu mùa hè, hoạt động thiện nguyện, các hoạt động văn hóa, văn nghệ thể thao... để thanh thiếu niên “học qua trải nghiệm” chứ không chỉ qua lời giảng. Hơn nữa, với đối tượng thanh thiếu niên, đòi hỏi các tu sĩ và những người làm công tác giáo dục của Phật giáo phải luôn luôn đổi mới nội dung, phương pháp và linh hoạt thích ứng kịp thời với những biến động của đời sống xã hội cũng như sự thay đổi tâm lý và thị hiếu của giới trẻ. Chỉ khi kịp thời đổi mới nội dung, phương pháp theo hướng hiện đại, linh hoạt và thực tiễn, Phật giáo mới thật sự phát huy được vai trò trong việc đồng hành cùng thế hệ trẻ xây dựng nền tảng đạo đức vững chắc.

Ba là, tăng cường xây dựng các phong trào thanh niên Phật tử gắn với hoạt động xã hội. Giáo hội Phật giáo các cấp cần tăng cường tổ chức các phong trào như: “Thanh niên Phật tử hiến máu nhân đạo”, “Tuổi trẻ Phật giáo vì môi trường”, “Thanh niên Phật tử đồng hành cùng học sinh nghèo”, Thanh niên Phật tử với hoạt động đền ơn đáp nghĩa”... Thông qua các phong trào này, các giá trị đạo đức Phật giáo sẽ được lan tỏa nhanh và sâu, rộng vào đời sống xã hội. Đồng thời, xây dựng các phong trào thanh niên Phật tử gắn với hoạt động xã hội là một định hướng quan trọng nhằm phát huy vai trò của Phật giáo trong giáo dục thế hệ trẻ và đóng góp thiết thực cho cộng đồng. Thông qua các phong trào thiện nguyện, bảo vệ môi trường, hiến máu nhân đạo, giúp đỡ trẻ em nghèo, chăm sóc người già neo đơn, thanh niên Phật tử không chỉ được thực hành tinh thần từ bi – hỷ xả của đạo Phật mà còn có môi trường rèn luyện kỹ năng sống, tinh thần trách nhiệm và ý thức công dân. Nhiều tổ chức như Gia đình Phật tử, các Câu lạc bộ Thanh niên Phật tử tại thành phố Hồ Chí Minh, Hà Nội, Huế, Đà Nẵng... đã trở thành lực lượng nòng cốt trong việc kết nối hoạt động Phật sự với các chương trình xã hội, đặc biệt là các chiến dịch mùa hè xanh, trồng cây gây rừng, hay hỗ trợ đồng bào vùng thiên tai. Sự gắn kết này không chỉ giúp thanh thiếu niên tiếp cận giáo lý Phật giáo qua hành động cụ thể, mà còn tạo cầu nối giữa đạo và đời, biến những giá trị đạo đức Phật giáo thành năng lượng sống tích cực lan tỏa trong cộng đồng.

Bốn là, trong bối cảnh hiện nay khi các khóa tu mùa hè dành cho thanh thiếu niên ngày càng phát triển mạnh mẽ và thu hút đông đảo giới trẻ tham gia, cần tăng cường vai trò giám sát, quản lý của Giáo hội Phật giáo Việt Nam, các cơ quan quản lý chuyên môn và chính quyền địa phương nhằm đảm bảo chất

lượng và tính định hướng của hoạt động này.

Nếu thiếu cơ chế giám sát chặt chẽ, các khóa tu dễ rơi vào tình trạng hình thức, thiên về lễ nghi tôn giáo đơn thuần, hoặc bị thương mại hóa, dẫn đến giảm giá trị giáo dục đạo đức. Giáo hội Phật giáo cần phát huy vai trò chủ trì trong việc ban hành quy chuẩn nội dung tu học, lựa chọn giảng sư và phương pháp giáo dục phù hợp với tâm lý lứa tuổi thanh thiếu niên. Các cơ quan quản lý chuyên môn như ngành tôn giáo, giáo dục, đoàn thể thanh niên có thể phối hợp để đảm bảo các hoạt động của khóa tu tuân thủ đúng quy định của pháp luật, bổ sung kiến thức về kỹ năng sống, định hướng giá trị trong nội dung, chương trình tu học. Chính quyền địa phương cũng cần tham gia trong khâu cấp phép, kiểm tra an toàn cơ sở vật chất, an ninh trật tự và giám sát tính minh bạch trong tài chính. Sự phối hợp đồng bộ giữa các chủ thể này không chỉ giúp khóa tu mùa hè đi vào nền nếp, mà còn bảo đảm phát huy đúng mục tiêu: tạo môi trường sinh hoạt lành mạnh, nuôi dưỡng đời sống tinh thần và rèn luyện đạo đức cho thanh thiếu niên.

Năm là, các cơ quan trong hệ thống chính trị cần nghiên cứu và từng bước ứng dụng thiền - tâm lý học Phật giáo như một phương pháp trong trường học giúp thanh thiếu niên rèn luyện tâm lý - cảm xúc để vượt qua căng thẳng, tăng khả năng tập trung. Ứng dụng thiền Phật giáo trong giáo dục thanh thiếu niên được xem là một phương thức hiệu quả nhằm giúp giới trẻ rèn luyện khả năng tự chủ, giảm căng thẳng và nuôi dưỡng đời sống tinh thần lành mạnh. Trong bối cảnh áp lực học tập, thi cử và những biến động tâm lý tuổi dậy thì, việc thực hành thiền với các kỹ thuật cơ bản như thiền thở, thiền bước chân, thiền buông thư giúp thanh thiếu niên học cách nhận diện cảm xúc, điều hòa tâm trạng và tập trung vào hiện tại, góp phần nâng cao sức khỏe thể chất, giảm lo âu, tăng khả năng tập trung trong học tập. Như vậy, thiền Phật giáo không chỉ là một phương pháp tu tập tôn giáo mà còn là một công cụ giáo dục thực tiễn, góp phần hình thành nhân cách và lối sống tích cực cho thế hệ trẻ.

Ở một số quốc gia thiền đã được đưa vào ứng dụng trong trường học đem lại những hiệu quả thiết thực cho giới trẻ. Tại Hoa Kỳ và một số nước ở khu vực châu Âu, phong trào “mindfulness in education” (chánh niệm trong giáo dục) đã phát triển mạnh, được áp dụng như một phương pháp khoa học hỗ trợ tâm lý học đường, với nhiều nghiên cứu chứng minh tác dụng giảm stress, cải thiện thành tích học tập và giảm bạo lực học đường. Tại một số quốc gia ở khu vực châu Á như Thái Lan hay Myanmar đã tích hợp thiền tập vào chương trình giáo dục học đường ở nhiều bậc học, biến nó thành một phương pháp rèn luyện thường xuyên, chứ không chỉ là hoạt động ngoại khóa. Ở Nhật Bản, nhiều trường học tổ chức “giờ thiền buổi sáng” (zazen) để học sinh rèn luyện khả

năng tập trung và ý thức kỷ luật. Ở Hàn Quốc, thiền được đưa vào trong chương trình giáo dục phổ thông nhằm giảm thiểu áp lực học hành, kéo giảm tỷ lệ tự tử trong học sinh, sinh viên...

Ở Việt Nam, thiền Phật giáo mới được triển khai rộng rãi khoảng hơn một thập niên trở lại đây, chủ yếu thông qua các khóa tu mùa hè, các lớp thiền tập trong chùa, hoặc chương trình của Gia đình Phật tử. Thiền thường gắn với giáo dục đạo đức và rèn luyện nhân cách, tập trung vào việc giúp thanh thiếu niên “an tĩnh tâm hồn”, giảm căng thẳng trong học tập, định hướng các em sống lành mạnh, nhân ái. Tuy nhiên, tính hệ thống còn hạn chế và chưa có sự gắn kết với chương trình giáo dục chính quy.

Từ những mô hình áp dụng thiền trong hệ thống học đường của một số quốc gia nêu trên cho thấy Việt Nam có thể tiếp thu, vận dụng cách của Hoa Kỳ và Hàn Quốc về triển khai thiền trong nhà trường như một phương pháp tâm lý – giáo dục, tránh gán nhãn thuần túy tôn giáo để phù hợp với môi trường giáo dục công lập đa dạng các cấp học. Đồng thời, kinh nghiệm Nhật Bản và Thái Lan gợi ý rằng cần có sự lồng ghép linh hoạt: vừa tôn trọng nền tảng Phật giáo truyền thống, vừa thể hiện tính khoa học và hiện đại trong phương pháp giảng dạy. Nếu kết hợp các hướng này, Việt Nam có thể xây dựng chương trình thiền dành cho thanh thiếu niên với tính khoa học, thực tiễn và phù hợp với truyền thống văn hóa, góp phần biến thiền trở thành công cụ giáo dục đạo đức, kỹ năng sống và sức khỏe tinh thần bền vững cho thế hệ trẻ.

Kết luận

Phật giáo với tinh thần từ bi, trí tuệ, vô ngã đã, đang và sẽ tiếp tục đóng góp tích cực vào việc giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên Việt Nam. Những hoạt động thực tiễn của các Gia đình Phật tử, câu lạc bộ thanh thiếu niên Phật tử, các khóa tu mùa hè... đã chứng minh hiệu quả thiết thực trong giáo dục đạo đức, định hướng nhận thức và hành vi của giới trẻ. Tuy nhiên, để phát huy giá trị này một cách bền vững, các tổ chức Phật giáo cần có sự phối hợp chặt chẽ với các cơ quan trong hệ thống chính trị; đồng thời cần đổi mới nội dung, phương pháp tiếp cận thích ứng với môi trường xã hội hiện đại nhằm làm cho Phật giáo thực sự trở thành nguồn lực văn hóa - đạo đức, đồng hành cùng dân tộc trong việc đào tạo thế hệ trẻ Việt Nam vừa có tri thức, vừa có đạo đức, sẵn sàng hội nhập và phát triển trong thời kỳ mới.

Tác giả: **PGs.Ts Hoàng Thị Lan**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

Chú thích:

1) Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh.

Tài liệu tham khảo:

- 1] Giáo hội Phật giáo Việt Nam, Văn kiện Đại hội đại biểu Phật giáo toàn quốc lần thứ IX, nhiệm kỳ 2022-2027.
- 2] Võ Thị Xuân Hà, Gia đình Phật tử, Nxb Văn hóa thông tin, HN 2010.
- 3] Thích Nữ Thuần Hiếu, Truyền thống phong phú của giáo dục Phật giáo Myanmar, Tạp chí Nghiên cứu Phật học Số tháng 3/2024
- 4] Đoàn Vũ Thị Hương, Mối quan hệ giữa chánh niệm và hạnh phúc ở thanh niên, Luận án TS Tâm lý học, HN 2023
- 5] https://phatgiao.org.vn/dem-chanh-niem-vao-truong-hoc-giup-hoc-sinh-hieu-ro-hon-ve-ban-than-minh-d69843.html#google_vignette
- 6] <https://giadinhphattu.vn/tin-tuc/gia-dinh-phat-tu-khanh-long-50-nam-hinh-thanh-va-phat-trien.html>
- 7] <https://www.phapdangthientue.com/dong-nai-khai-mac-khoa-tu-mua-he-theo-dau-chan-phat-2025-tai-thien-vien-phap-son.html>